

İNSAN HAKLARI İHLALLERİ, UYGUR ÖZERK BÖLGESİ VE ÇİN

AVİM

Çinin Uygur Türklerine yönelik politikalarına dair sızdırılan ve Çin makamlarına ait olduğu iddia edilen 403 sayfalık bir belge, Uygur halkının maruz kaldığı baskıya ilişkin tartışmaların alevlenmesine neden olmuştur.

Bilindiği gibi Uygur Özerk Bölgesi, Tibet Özerk Bölgesi, Guang Xi Zhuang Zu Özerk Bölgesi, Ning Xia Hui Zu Özerk Bölgesi ve İç Moğul Özerk Bölgesi ile Çinin beş özerk bölgesinden biridir. Jeopolitik açıdan önemli bir konuma sahip olan Uygur Özerk Bölgesi yer altı kaynakları ve ulaşım güzergâhları açısından da dikkati çeken bölgelerdendir. Bölgede, toplamda ticari olarak üretilebilir olan 122 çeşit maden türü yer almaktadır. Buna ek olarak bölgede yeni doğal kaynakların keşfi de devam etmektedir. Geçtiğimiz Ekim ayında bölgede 115 milyar metreküplük doğal gaz keşfedilmiştir[1]. Ayrıca, bölge Çinin küresel bir güç olma hedefi doğrultusunda büyük önem atfettiği Yeni İpek Yolu olarak da adlandırılan Kuşak ve Yol Girişimi bakımından da önemli bir geçiş noktasıdır.

Bölgenin stratejik konumu tarih boyunca önem taşımıştır. 751 yılında Türk ve Arap birlikleri ile Çin ordusu arasındaki Talas Savaşı ile çizilen sınır, daha sonra Rusya ve Çinin yayılma mücadelesinde dikkat çekmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1949ta Çin, Türkistan olarak da adlandırılan bu bölgenin tamamının Rus hâkimiyetine geçmesini engellemek üzere Doğu Türkistanı egemenliği altına almıştır. Çin işgalinden sonra bölgeye Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi ismi verilmiştir.

Bölgenin resmi adında özerk ifadesi yer almasına rağmen Uygurların kendilerini yönetme ve temsil hakkı olmadığından bahsedilmektedir[2]. Bölgenin idaresinde tüm yetkiler Çinlilere aittir. Özerk yönetim organlarında görevlendirilen etnik unsurların siyasî, ekonomik ve askerî karar verme, denetleme yetkileri Çin Komünist Partisi kontrolü altındadır. Bu durum da şüphesiz bölgedeki iç dinamikler bakımından önemli bir etkidir.

Bölgenin bir diğer özelliği de geçmişten bu yana nüfusun çoğunluğunu Müslüman-Türk toplumunun oluşturmasıdır. Günümüzde bölgede meydana gelen çatışmaların temelinde Çinin genelinden farklılık arz eden bu demografik yapının etkili olduğu söylenebilir. Nitekim özellikle 1949tan sonra meydana gelen ihtilaflarda Türk toplumunun Çinleştirilmesine ve Müslümanlığın ortadan kaldırılmasına yönelik izlenen politikaların etkisi gözlenmektedir. Ayrıca, yıllar içerisinde Çin Hükümeti tarafından bölgede Müslüman Türk toplumunun çoğunluk oluşunu değiştirecek bir demografik yapı oluşturmak amacıyla Çinin başka bölgelerinden göçler yaptırıldığı da bilinmektedir.

Esas itibariyle Çin'in bölgede hâkimiyet kurduğu 1949 yılından itibaren bölge halkı ile Çin yönetimi arasında çatışmalar yaşanmakta ve Çin'in çoğunluğu Müslüman Türk olan bölge halkı üzerindeki baskıları gündemde yerini korumaktadır.

Çin'in millileştirme ve aşırı cıkları giderme politikası çerçevesinde bu tarz girişimlere hız kazandırdığı gözlenmektedir. Bu politikalara da en fazla maruz kalan bölge Uygur Özerk Bölgesi olmaktadır. Özellikle 2009 ve 2014te Uygur Özerk Bölgesinin başkenti Urumçide yaşanan olaylar ve bölgenin coğrafi olarak Afganistan kaynaklı İslami aşırı cıklara yakın konumu, Çin hükümetinin buradaki etkinliğini artıran ve daha bastırıcı politikalar izlemesine neden olan etmenler olarak gösterilmektedir.

Bu bağlamda, uluslararası kamuoyunda da bu konuya ilişkin farkındalığın ve Çin hükümetine yönelik tepkilerin yıllar içinde artış kaydetmekte olduğu görülmektedir. Tepkiler çeşitli mecralarda birçok ülke tarafından dile getirilmektedir. Özellikle Türkiye, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkeler zaman zaman Çin'in bu bölgede izlediği politikalara ilişkin rahatsızlıklarını bildirmektedirler[3]. Son dönemde Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Pompeonun da bir konuşma sırasında Uygur Özerk Bölgesindeki Çin'in uygulamalarını eleştirmesi bu kapsamda önemli bir gelişmedir[4].

Günümüzde artık Çin'in Uygur Türklerine karşı insan haklarını ihlal ettiğine dair genel bir anlayış bulunmaktadır. Her geçen gün de bu doğrultudaki kanaatleri kuvvetlendiren yeni veriler bölgeden gelmektedir. Eğitim amaçlı ve aşırı cıkları gidermeye yönelik olduğu belirtilen tesisler ve bu tesislerde belirli süre kalan ve sonra kaçmayı başararak yaşadıklarını anlatan kişilerin ifadeleri Çin'in Uygur Türklerine yönelik izlediği insan haklarını ihlal eden politikalarını ortaya koymaktadır. Bu uygulamalar özellikle günümüzde birçok uluslararası basın yayın organlarında da geniş yer bulmaktadır.

Çin'in Uygur Türklerine yönelik uyguladığı baskıcı yöntemlerin son örneğini sızdırıldığı iddia edilen 403 sayfalık belgedeki ifadeler teşkil etmektedir. 16 Kasım 2019 tarihinde New York Timesta yayımlanan makaleye göre 403 sayfa olduğu iddia edilen belgedeki ifadeler uluslararası kamuoyunda geniş yankı uyandırmıştır.

Söz konusu belgelerde Çin Devlet Başkanı Şi Jinpingin devlet yetkilileri ile olan görüşmeleri, görevlilere yönelik direktifler ve Sincandaki Uygurların izlenmesine ve kontrol edilmesine dair raporların bulunduğu iddia edilmektedir. Ayrıca, Çin'in diğer bölgelerinde de İslamın kısıtlanmasına dair planlamaların genişletilmesi ile ilgili detayların bulunduğu belirtilmektedir[5].

Belgelerde özellikle aileleri alıkonulan çocuklara yetkililerin nasıl yaklaşmaları gerektiğine dair ifadeler dikkati çekmektedir. Bu bağlamda sözkonusu iddia edilen belgelere göre, Çin'in diğer bölgelerinde okula giden öğrencilerin ailelerinin nerede olduğunu sorması halinde yetkililere onların radikal İslam virüsünden etkilendikleri, bu nedenle tedavi edilmeleri gerektiğini söylemesi talimatı verilmektedir. Aynı zamanda, hiçbir şekilde merhamet gösterilmemesi gibi ifadelere yer verilmektedir.

Öte yandan Çin'in Birleşik Krallık Büyükelçisi Liu Xiaoming belgeleri sahte olarak nitelendirmiştir. Çin, Uygur Türklerine yönelik uygulamaları kendi politikaları çerçevesinde

gerekçelendirmeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda en dikkati çeken savunma Uygur Türklerinin aşırıktan uzaklaştırılması gereğidir. Ayrıca Uygur Türklerinin tutulduğu kampların esasen meslek edindirme kampları olduğundan bahsedilmektedir. Buna ek olarak Çin, uluslararası toplum tarafından getirilen eleştirileri iç işlerine müdahale olarak yorumlamaktadır.

Çinin politikaları sebebiyle Uygur Türklerinin durumu her geçen gün daha da kötüleşirken, Haziran ayından bu yana Hong Kongta meydana gelen olaylar Çinin insan hakları konusundaki sıkıntılarına ilişkin yeni bir örnek teşkil etmektedir. Bu doğrultuda yeni bir küresel güç olma yolundaki Çin için Uygur Özerk Bölgesinde ve Hong Kongdaki gelişmeler uluslararası camiada ülkenin itibarını olumsuz etkileyen bir unsur teşkil etmektedir.

İddialara ve yaşananlara rağmen uluslararası toplumun Çin ile ilişkilerini gözden geçirmemesi Çinin siyasi ve ekonomik gücü ile öneminin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Zira, Çin yerine başka bir devlet Uygur Özerk Bölgesi ve Hong Kongtaki olayların muhatabı olsaydı uluslararası toplum tarafından çok daha ağır yaptırımlarla karşı karşıya kalabilirdi.

Her ne kadar Çin, günümüzde Uygur Özerk Bölgesindeki insan hakları ihlalleri dolayısıyla bir yaptırım ile karşılaşmamışsa da bu iddialar özellikle önemli bir güç merkezi olan ülke için temel insan haklarına gösterilen saygı açısından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Ayrıca, uluslararası kamuoyunda bu konular özelinde Çine karşı bir tutum benimsenmesine neden olmaktadır.

Türkiye, Kuşak-Yol İnisiyatifine ve Asyanın gelişmesine önem vermekte ve desteklemektedir. Ayrıca, kendi konumunu batının en doğusu, aynı zamanda doğunun en batısı ve Avrasyanın merkezi olarak değerlendiren bir ülke olan Türkiye, Çin ile geliştirmeyi içtenlikle arzu ettiği ilişkilerin, kendi köklerinin bulunduğu Uygurlara reva görülen ayrımcılıkla gölgelenmemesi, tam tersine Türkiye-Çin ilişkilerinde bu köklü halkın iki ülke arasında bir bağlantı oluşturmasını değerlendiren bir anlayış içindedir.

Çine yönelik eleştirilerin özellikle küresel güç dengelerinin Avrupa-Atlantikten Asya-Pasifik bölgesine kayma tartışmaları esnasında gerçekleşmesi de dikkati çeken bir başka noktadır. Bu bakımdan özellikle, üretim, nüfus, ekonomi, ticaret ve teknoloji gibi alanlarda Avrupa-Atlantik bölgesine nazaran çok önemli bir atılım yapmış olan Asya-Pasifik bölgesinin ve esas olarak Çinin, yukarıda bahsedilen insan hakları ihlalleri nedeniyle avantajlı konumunun zarar görmemesi, engellenmemesi Avrasyanın ve dünyanın yararına olacaktır.

Fotoğraf: Çin Hükümetinin Uygur Özerk Bölgesindeki yasaklarına ilişkin pano

[1] Çin, 115 Milyar Metreküplük Doğal Gaz Keşfetti, *Dünya*, 4 Ekim 2019, <https://www.dunya.com/sektorler/enerji/cin-115-milyar-metrekupluk-dogal-gaz-kesfetti-haberi-454704>

[2] Doğu Türkistan Tarihini Özeti ve Çin İşgali, *Mepanews*, 23 Temmuz 2018, <https://www.mepanews.com/dogu-turkistan-tarihini-ozeti-ve-cin-ismali-8917h.htm>

[3] Türkiye'den Uygur Türkleri Açıklaması, *Anadolu Ajansı*, 30 Ekim 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyeden-uygur-turkleri-aciklamasi/1631076>,

[4] Pompeodan Çinin Uygur Politikalarına Tepki, *Voice of America*, 5 Kasım 2019, <https://www.amerikanin sesi.com/a/pompeo-dan-%C3%A7in-in-uygur-politikalar%C4%B1na-tepki/5153560.html>

[5] Austin RAMZY - Chris BUCKLEY, Absolutely No Mercy: Leaked Files Expose How China Organized Mass Detentions of Muslims, *The New York Times*, 16 Kasım 2019, <https://www.nytimes.com/interactive/2019/11/16/world/asia/china-xinjiang-documents.html>

Yazar Hakkında :

Atıfta bulunmak için: AVİM, . 2026. "İNSAN HAKLARI İHLALLERİ, UYGUR ÖZERK BÖLGESİ VE ÇİN." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Yorum No.2019 / 79. Aralık 10. Erişim Mayıs 19, 2026. <https://avimbulten.org/public/tr/Yorum/INSAN-HAKLARI-IHLALLERI-UYGUR-OZERK-BOLGESI-VE-CIN>

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE

Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax:** +90 (312) 438 50 26

@avimorgtr

<https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi>

E-Posta: info@avim.org.tr

<http://avim.org.tr>

